

KIELEMME KÄYTÄNTÖ

Perusluonteinen

Suomalaisessa Suomessa 1956 s. 447 oli julkaistuna nimimerkki T. A:n (= Tuomas Anhavan) tähdenväli, jossa peitettiin laveasanaista muoti-ilmausta *perustavaa laatua oleva* tähän tapaan: »Varsin ahkerasti käytetty sanontahirviö on 'perustavaa laatua oleva' (kaiketi 'suomennos' ruotsista: 'av grundläggande betydelse'); se on kolmisanaisuudessaan epämukava, järjenvastainen — miten *laatu* voisi olla *perustavaa*? — ja ilmeisen vieraankaikuinen. Mutta sen käyttötaajuus osoittaa, että se merkitysytymänä on välttämätön.» Anhavan johdattelun liene omasta kokemuksestaan valmis yhtymään jokainen, joka on vähänkään painiskellut asiaproosamme ilmaisuvaikeuksien parissa. On kieltämätön puute leksikaalisessa järjestelmässämme, ettemme pysty yhdellä sanalla kääntämään sitä, minkä useimmat Euroopan kielet ilmaisevat latinanlähtöisen adjektiivin *fundamentaalin* vastineilla. Joskus se voidaan korvata pelkällä partisiipilla *perustava* (vrt. NS:n esimerkkiin: »Jollakin on perustava merkitys»), mutta verbailisen kaikkunsa vuoksi ei tämäkään vastine sovi kaikkialle: miltä kuulostaisi puhe sanokaamme »perustavista ongelmista», »perustavista eroavuuksista» tai »perustavista ristiriitaisuuksista»? Silloin tällöin nähty yhdysadjektiivi *perustava(n)-laatuinen* on tietysti astetta tiiviimpi kuin »perustavaa laatua oleva», mutta toivomisen varaa on yhä senkin sujuvuudessa.

Anhavan oma positiivinen ehdotus oli *perustavanluonteinen*. Sitä vaivaa kuitenkin

kin yhtäläinen raskaus kuin »perustavanlaatuista», ja kyseenalaista on, tokko hyvässä nykysuomessa ylimalkaan on suositeltavaa sanoa asioita sen ja sen »luonteiseksi» (pro *luonteiseksi*). Malliksi tuskin voidaan vetää sellaisia sanomalehtikielen totunnaisuuksia kuin »ukkosluonteisia sadekuuroja» ja »kausiluontoista työttömyyttä»: jos kuurolla kerran on ukkosateen luonne (ei luonto!), se on ukkosluonteinen eikä -luonteinen, ja jos työttömyys on luonteeltaan (ei luonnoltaan!) kausittaista, se on pikemmin kausiluonteista kuin -luontoista. Vrt. Jouko Vesikansan valaisevaan esitykseen Vir. 1947 s. 224—226.

Näiden rivien varsinaisena aiheena on se, että äskettäin näkyy aivan huomamatta pulpahtaneen esille 'fundamentaalin' vastine, joka tiiviydeltään ja sujuvuudeltaan tuntuu vievän voiton kaikista aikaisemmista. Kai Kailan suomentamasta Valentinin Maailmanhistoriasta, joka ilmestyi jo 1953, olen huomannut seuraavan kohdan: »Oikeus on *perusluontoisempi* aate kuin valtio» (I s. 4). Tarvitaan vain »-luontoisen» muuttaminen »-luonteiseksi», niin kaikin puolin kätevä vastine on valmis odottamaan käyttäjänsä. Lieneekö pelkkää sattumaa vai merkki ajan kypsymisestä uuden sanan matkaanlähdölle, että pari vuotta sitten *perusluonteinen* ja *-luonteinen* tosiaan osuivat lyhyin väliajoin silmäni painetusta sanasta kolmestikin. Ensimmäinen esimerkkini on Osmo Hormian kirjoituksesta, joka on julkaistu Äidinkielen opet-

tajain liiton vuosikirjan V osassa: »1700-luvun runoilijan olosuhteet olivat kerrassaan toisenlaiset kuin oman vuosisatamme. Aivan *perusuonteista* olosuhteiden huonommuutta merkitsi jo se seikka, ettei ollut ajateltavissa mitään lukevaa yleisöä — —.» Toinen poiminto on Radiokuuntelijan n:o:sta 35/1957: »Tällainen ristiriitaisuus *perusuonteisissa* kysymyksissä on mahdollinen, sillä yleismaailmalliset aaltosopimukset ovat melko väljiä.» Kolmas tapaus on Uuden

Suomen yleisönosastoon 29. 5. 1958 kirjoittaneen nimimerkki »Kasvattajan» kynästä: »Eräistä esimerkeistä päätellen näyttää matematiikan opettajain liitolla olevan ratkottavanaan nykyisenkin opetuksen alalla eräitä *perusuontoisia* pulmia.» Näytteet osoittavat uuden sanan kiistattoman näppäryyden; sopii vain toivoa *perusuonteisen* pikaista yleistymistä kaikkien tähänastisten hätävarailmausten tilalle.

TERHO ITKONEN